

ТЕОРЕТИЧНІ РЕФЛЕКСІЇ ПРО БОГОСЛОВ'Я ЯК НАУКОВУ РЕАЛЬНІСТЬ

У статті наведено наукові підходи протестантських дослідників щодо ролі та місця богослов'я у системі наук. Автор переконує у тому що галузь має давню історію і перспективи подальшого розвитку. Вона ґрунтується на вірі в Бога, науковому осмисленні теорії та практики богослов'я, та на науковому опрацюванні життєвого досвіду народу.

Ключові слова: богослов'я, наука, реформація, протестантизм, наукові підходи, віра, система наук.

The article presents the scientific approaches of Protestant researchers on the role and place of theology in the system of sciences.

In theological research, one must be clear about the difference between science in the secular sense and science in the Protestant sense. Such knowledge will allow you to avoid typical mistakes when writing a dissertation, get rid of common stereotypes.

Protestant believer is not an enemy of science. The existing contradictions between Protestantism and Scientism are doctrinal contradictions. Scientism shifts attention to sensory experience, denies the sphere of supersensible cognition.

The author is convinced that the industry has a long history and prospects for further development. It is based on faith in God, a scientific understanding of the theory and practice of theology, and a scientific study of the people's life experience.

Key words: theology, science, reformation, Protestantism, scientific approaches.

Актуальність проблеми. Науково-дослідницька діяльність на різних рівнях навчання передбачає засвоєння дослідниками-науковцями шляхів науково-богословського пізнання та їх застосування в процесі навчання. Під час навчання за бакалаврськими програмами студенти здобувають базову християнську освіту, знайомляться з літературними джерелами, навчаються аналізувати і робити висновки. Здобуваючи ступінь магістра, студент робить критичний аналіз літератури й інших джерел, формує певний напрям своїх богословських досліджень. Ступінь доктора богослов'я передбачає набуття вищого рівня компетентності в галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання науково-богословських результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблематики. Вони мають важливе значення в місіонерській, педагогічній і богослужбовій практиці; повинні бути опубліковані в спеціалізованих науково-богословських виданнях.

На початку ХХ століття активізувалися наукові розвідки, які присвячені доведенню того, що богослов'я це наука, яка має свій об'єкт і предмет дослідження, методологію наукового вивчення. Ми поділяємо думку про виділення богослов'я в окрему галузь наукового пізнання, вважаємо, що наукові розвідки у цьому напрямі мають когнітивну цінність не лише для розвитку богословської галузі, але й для науки загалом.

Аналіз публікацій з проблеми. Місце богослов'я у системі наукових знань, основні принципи та підходи до організації та проведення богословського дослідження знаходимо у роботах відомих зарубіжних богословів. Зокрема, Генріха Шольца, Еріксона Мілларда, які теоретично обґрунтували провідні принципи богословського дослідження, наполягали на при сутності божественності у протестантських богословських розвідках. Окремі напрями богословського дослідження систематизували Томас Веспетал, Кевін Смітт. Дослідники виділили в протестанському богослов'ї філософське, біблійне, історичне, теоретичне та практичне

богослов'я. Разом з тим у богословській науці залишається необхідність узагальнювати напрацювання, що стосуються богослов'я як науки для того щоб утвердити провідні категорії і положення галузі й становлення богослов'я як науки.

Мета статті: висвітлити особливості протестантського богослов'я як наукової галузі.

Виклад основного матеріалу. До XIII століття слово «наука» на богослов'я не поширювалося. Замість терміна «scientia» (наука) Августин Блаженний використовував «sapientia» (мудрість). Зауважимо, що наука розглядає світські поняття; мудрість відноситься до вічності, перш за все до Бога як до вищого її прояву. Наука і знання можуть вести до мудрості. Але для цього істина, набута будь-якою наукою, повинна відповідати вищій меті. Таким чином, мудрість, у тому числі філософська або богословська, служить організуючим началом для надбання знань.

Завдяки Фомі Аквінському богослов'я почали розглядати як царицю наук. Сам Він стверджував, що це похідна наука. Зауважимо, що є науки, які ґрунтуються на принципах, що досягаються природним розумом, наприклад, математичні дисципліни. Є також науки, що ґрунтуються на більш високих принципах. Твір музики, наприклад, має в своїй основі прості арифметичні принципи. Якщо розвивати цю логіку, то богослов'я – це також наука, оскільки воно ґрунтується на біблійних принципах, розкритих Богом. Із цієї причини богослов'я можна вважати вищим решти наук¹. Карл Барт, у свій час твердо виступав за автономію богослов'я. Він вказував на шість критеріїв Генріха Шольца, яким має відповідати богослов'я, щоб бути наукою:

1. Богослов'я повинно бути вільним від внутрішніх протиріч.
2. У його тезах повинні бути чіткість і єдність.
3. Його положення мають бути доступними методам перевірки.
4. У ньому не повинно бути нічого, що суперечить об'єктивним фізичним і біологічним законам.
5. Воно повинно бути вільним від пристрастей.
6. Його положення мусять розкладатися на аксіоми і теореми та доводитися на цій основі.

Прихід Реформації дав потужний імпульс до розвитку наукового мислення, подарувавши людству яскравих учених-протестантів: Ісаака Ньютона; Йоганна Кеплера; Майкла Фарадея; Готфріда Лейбніца; Роберта Гука; Роберта Бойля. З історичних прикладів стає чітко зрозуміло те, що протестантизм в особі своїх кращих представників позитивно впливав на науку в цілому. Реформатор Жан Кальвін у свій час наполягав на отриманні християнами фундаментальної освіти, зокрема на тому, щоб віруючі християни вивчали давньоєврейську мову, якою написаний Старий Завіт. Він наголошував про всебічну підготовку пастора та вчителя. Розуміння істини – це не те, що може вкластися у методичний посібник. Це те, що вимагає ретельного навчання, що триває протягом усього життя. Фундаментальні знання не приходять самі собою, а істина може відкритися лише у служінні – в тій чи іншій його формі. Бог і Його творіння – не одне й те саме. Світ – творіння Бога. До світу немає благоговіння – його заслуговує тільки Бог: «Природа – це майстерня, а людина в ній – працівник». Будь-який авторитет, крім Бога, умовний і завжди може бути поставлений під сумнів. Абсолютним є тільки Бог і Його Слово.

Вважаємо, що для становлення богослов'я як науки мало цінність розвінчування думки, що церковна догматика душить наукову думку. Однак чесні вчені все ж зізнаються, що в сучасній науці не все так добре, як декларується. Багато вчених погоджуються, що сучасна наука теж обмежена догматами, які мало хто зважиться ставити під сумнів, а якщо й одважиться, то зустрине значний опір. Протиріччя сучасної науки (коли, наприклад, фізичний метод наполягає на експерименті, а математичний на догмі-аксіомі), на думку аналітиків, приведуть науковий світ до кризи. Не виключено, що знову будуть потрібні тверді підстави для світогляду, які не може похитнути наука, оскільки ці підстави духовні. Далеко шукати їх не потрібно, вони є в Божому Слові – Біблії.

¹ Еріксон Миллард. Християнское богословие. Спб.: Библия для всех. С. 28-31.

Погоджуємося, що у віроповчальній і практичній доктринах протестантизму можна виділити п'ять смислових блоків, які стимулювали учених-протестантів минулого до розвитку науки, і стали причиною становлення сучасної наукової парадигми протестантизму. Зокрема це: потреба осягнути істину; осмислення того Бог і Його творіння – не одне й те саме; принцип доповнення емпіричного досвіду надчуттєвим пізнанням; *in ignorantia*. Протестанти називали себе просвітителами, саме завдяки їм почалася епоха науково-технічної революції у європейській історії; наука потрібна для служіння людям,

Підкреслимо, що істина явлена в Ісусі Христі – це те, в чому немає сумніву, але її потрібно виражати чітко, ясно та зрозуміло, узгоджуючи всі існуючі протиріччя. Система уявлень про Бога, спасіння, трактування Святого Письма постійно змінюється. Це відбувається не тому, що мінливий Бог, а тому, що людський розум – недосконалий. Саме тому кожному християнині необхідно докладати значних зусиль у розмірковуванні над Святим Письмом, досліджуючи Його в пошуках істини. Заради цього збираються сучасні світські та християнські наукові конференції, круглі столи та інше.

Емпіризм передбачає, що людина пізнає щось і визнає це істинним тільки тоді, коли може це перевірити чи випробувати. У протестантизмі на першому місці особиста віра, яка виникає з досвіду (чуттєве): людина повинна особисто пережити досвід спілкування з Богом (надчуттєве) і визнати Христа своїм особистим Спасителем. Якщо немає цього об'єднаного досвіду, то немає істинного християнина, немає спасіння душі. Саме тому протестантські науковці різко засуджують будь-які спроби нав'язування людині, її розуму або вірі якихось догм, в які потрібно сліпо вірити. Тому доцільно перевірити, чи пов'язано те чи інше положення зі Словом Божим та своїм особистим досвідом спілкування з Богом. Якщо не пов'язано, то воно, щонайменше, – марно, а найчастіше – небезпечно. Протестантів недаремно називають просвітителами, саме завдяки їм почалася епоха науково-технічної революції у європейській історії.

Наука потрібна, щоб відкривалися закони природи і суспільства, а також щоб створювалися інструменти, які б покращували життя людей. Наукова діяльність, що служить практичній стороні, сприймається також як відновлення номіналістичної функції Адама. Першій людині, одразу після створення, Господь довірив дуже важливу місію – давати імена «...всій худобі, і птаству небесному, і всій польовій звірині» (Буття 2:20). Відповідно, Адам у цей момент пізнавав світ. Наукова діяльність – це те, що допомагає пізнавати світ, допомагає називати нові недосліджені явища, тим самим виконуючи те служіння, яке було у людини до гріхопадіння.

Визначаючи богослов'я як науку, доцільно зазначити, що визначення, які ототожнюють науку тільки з природничими дисциплінами, виглядають надто вузькими. Якщо ми приймаємо традиційні погляди на природу пізнання, богослов'я виглядає цілком науковим тому що у богослов'я є певна сфера досліджень – насамперед одкровення Бога про Себе. Богослов'я займається цілком об'єктивними питаннями. Воно не просто висловлює суб'єктивні відчуття богослова або християнина. У нього є певна методологія дослідження своєї теми. У нього є метод перевірки своїх припущень. Між окремими його положеннями існує взаємозв'язок. Богослов'я сповідує ті ж принципи, що й інші науки: воно приймає ті ж канони логіки, що й інші дисципліни. Воно має на увазі взаєморозуміння між вченими. Думки, спостереження і дослідження одного богослова сприймаються іншими. Богослов'я використовує і методи інших наук. За своєю методологією воно особливо схоже з лінгвістикою, оскільки тлумачить тексти; з історичною наукою, оскільки розглядає історичні події; із філософією, оскільки пов'язано з метафізикою. Його тематика перегукується з об'єктами дослідження інших дисциплін. Отже, ті чи інші його положення можуть бути підтверджені або спростовані природничими, експериментальними або історичними науками.

У той же час богослов'я займає унікальне становище. Воно займається надзвичайними дослідженнями або дослідженнями звичайних речей, але унікальним чином. Як і у багатьох інших наук, предмет його дослідження – людина, але в органічному зв'язку з її Творцем. Ця соблива

наука дивиться на людину зовсім не так, як інші. Вона розглядає Боже одкровення про людину через призму Божого Слова, це її власна тема. Тому богослов'я вивчає людину у взаємозв'язку з Богом, тобто в тих межах, куди не сягає жодна інша наука. Тепер більш докладно про місце богослов'я у християнській системі віровчення. Як зауважує Томас Веспетал у своїй праці «Слово о Боге: Евангельское богословие для восточных христиан», богослов'я – це особлива наука, яка займається інтроспективними дослідженнями, тобто такими, що виходять за межі розуму, лежать у сфері метафізики. Таке визначення, однак, не пояснює необхідності богослов'я як такого. Деякі християни вважають достатнім просто читати Біблію і застосовувати прочитане в ній безпосередньо у житті. Це підхід екзегези. Ускладнений підхід – формування доктрини – начебто відволікає людину від Біблії, замінює біблійну істину людськими міркуваннями. Отже, чи корисно насправді богослов'я або богословське дослідження?

Богослов'я потрібне для формування християнського вчення. Ісус заповідав Своїм учням навчати всі народи Його Слово. Але для того, щоб вчити, необхідно укласти матеріал в організованій формі, яку можна передавати іншим. Це є ще однією перевагою богослов'я, а саме: формування систематизованого, конкретного біблійного вчення. Воно сприяє в формуванні християнського світогляду, здобутті вічного життя через пізнання Бога: «Життя ж вічне це те, щоб пізнали Тебе, єдиного Бога правдивого, та Ісуса Христа, що послав Ти Його» (Івана 17:3).

Богослов'я потрібне і в зв'язку з перевіркою традиції. Мається на увазі, що для виявлення і виправлення неправильних доктрин і практик, як у Церкві, так і в окремих віруючих, потрібно ретельно вивчати, шукати і викладати справжнє біблійне вчення. У світлі нових відкриттів із Божого Слова, виявлених богословським дослідженням, ми можемо прогресувати в пізнанні Бога і в духовному зростанні, відкладаючи в сторону непотрібні, небіблійні переконання і практики.

Томас Веспетал закінчує розгляд аргументів на користь богословського дослідження цитатою богослова Льюїса Беркхова: «Люди бояться, що чим більше ми систематизуємо істину, тим більше ми будемо ухилятися від Божого Слова». Але якщо систематизація побудована на принципах Божого Слова – тоді такі дослідження будуть розвиватися у правильному руслі².

Для підтвердження вище наведених аргументів нижче поданий розподіл підходів у богословській науці, згідно з науковими працями Мілларда Еріксона³, Томаса Веспетала⁴ та К. Сміта⁵, а також дано спрощений варіант цих підходів, пристосований для богословських досліджень.

Наше розуміння класичних підходів у богословській науці таке⁶:

Філософське богослов'я. Цей підхід відноситься до всіх видів богословського дослідження, де Бог пізнається за допомогою розуму та емпіричних методів. Дослідник, який обрав цей шлях розмірковує про те, яке уявлення про Бога краще за інших відповідає законам логіки, життєвому досвіду⁷.

Біблійне богослов'я. Біблія – зібрання богонатхненних текстів, що приписуються різним авторам, наприклад, Мойсею, Ісусу Навину, Єремії тощо. Цей підхід богослов'я займається тим, що намагається чітко виокремити так звану «богословську позицію» кожного автора. Для біблійного богослов'я важливо віднайти персональний внесок авторів Святого Писання у розвиток християнства.

² Веспетал Т. Слово о Боге: Евангельское богословие для восточных христиан. Т.П. М.: МТИ, Н. Новгород: Агапе, 2016. С. 536-543.

³ Эриксон М-рд. Христианское богословие. Спб.: Библия для всех. С. 18.

⁴ Веспетал Т. Слово о Боге: Евангельское богословие для восточных христиан. Т.П. М.: МТИ, Н. Новгород: Агапе, 2016. С. 536-543.

⁵ Смит К.Г. Богословские письменные работы: руководство для студентов. Херсон: Таврийский христианский институт, 2016. С. 167.

⁶ Веспетал Т. Слово о Боге: Евангельское богословие для восточных христиан. Т.П. М.: МТИ, Н. Новгород: Агапе, 2016. С. 536-545.

⁷ Berkhof L. Systematic Theology. – Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1922. P. 15.

⁸ Веспетал Т. Слово о Боге: Евангельское богословие для восточных христиан. Т.П. М.: МТИ, Н. Новгород: Агапе, 2016. С. 524-525.

Історичне богослов'я. Особливість цього підходу в тім, що християнська доктрина розглядається у часовому проміжку. Для історичного богослов'я важливо зрозуміти, як змінювалися положення християнських доктрин у той чи інший період історії і чому відбувалися такі зміни.

Систематичне богослов'я. Цей підхід – спроба створення всеохоплюючого біблійного вчення щодо будь-якого доктринального питання. У цій дисципліні ми формулюємо до Біблії питання, які нас цікавлять, і шукаємо в ній відповіді. Наприклад, якщо ми хочемо дізнатися, що Біблія вчить про Божу природу, Церкву, Людину, то застосовується певна методологія, яка дозволяє отримати доктрину, що міститься у ній.

Зауважимо, що не всі академічні школи дотримуються класичних богословських підходів у науковій практиці. Євангелісти (професор Артур Сонг, Сем Кунхайопу, Ден Лайоу, Франк Джабіні, Кевін Сміт – представники південноафриканської академічної школи) створили рекомендації щодо написання наукових робіт, де представили оптимальний варіант богословського дослідження. Вони в семінарії використовують «простий поділ основних богословських дисциплін на три частини: систематичне богослов'я, вивчення Біблії і практичне богослов'я. Ця класифікація не ідеальна, але вона проста та практична у використанні»⁹.

Освітні богословські заклади створюють умови для здобуття найвищого освітнього наукового ступеня – доктор богослов'я. Він надається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Нагадаємо, що ступінь доктора богослов'я присуджується вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації на спеціалізованій вченій раді. У процесі навчання докторанти виконують та презентують богословські дослідження в таких видах: написання підготовчих наукових робіт (есе, ІНДЗ); підготовка і виступ із доповідями та науковими повідомленнями на семінарських заняттях; активна участь у практичних служіннях в місцевих церквах; круглих столах, у конференціях, наукових зустрічах із відповідними науковими напрацюваннями; підготовка кваліфікаційних робіт, що є обов'язковою формою науково-дослідницької роботи. Проведення богословського наукового дослідження відбувається в трьох сферах:

Перша – найважливіша – одкровення Господа, дане нам в його творінні, явлення в Писанні. Одкровення означає, що є вище надчуттєве знання, яке можна пізнати.

Друга – екзегеза – тлумачення Писання. Прочитання Біблії веде християнина до пізнання Істини Одкровення.

Третя – богослов'я – наука, що дозволяє перетворювати Істину Одкровення в доктрину. Це означає, що Істину можна не тільки пізнати самому, їй можна також навчити інших.

Студентам-семінаристам буде корисно дізнатися про образ нинішнього богословського дослідження¹⁰.

1. Богословське дослідження – консервативне, воно ґрунтується на Біблії. Його основне джерело – канонічні Писання Старого і Нового Завітів. Богослов'я користується методами біблійного дослідження. Також воно враховує будь-які прояви істини в рамках загального Божого одкровення.

2. Богослов'я має систематичний характер і ґрунтується на Біблії у цілому. Воно використовує не окремі ізольовані тексти, відірвані один від одного, а, навпаки, намагається пов'язати різні місця між собою, об'єднати різні положення в гармонійне, єдине ціле.

3. Богословське дослідження не має бути ізольованим від науки і культури. Свої уявлення про творіння воно, по-можливості, намагається зіставити з поглядами сучасної науки. Свої уявлення про людську природу – з розумінням особистості в сучасній психології. Свою концепцію про провидіння – із поглядами філософів та істориків.

⁹ Сміт К. Г. Богословские письменные работы: руководство для студентов. Херсон: Таврийский христианский институт, 2016. С. 167.

¹⁰ Эриксон М.-рд. Христианское богословие. Спб.: Библия для всех. С. 16-17.

4. Богословське дослідження повинно бути сучасним. Хоча воно вивчає питання, пов'язані з вічністю, все одно— мова, поняття і мислення повинні бути узгоджені з контекстом сучасних реалій сьогодення. Звісно, тут є певна небезпека для богослова. Деякі богословські течії, намагаючись дати відповіді на проблеми сучасності, представляють біблійні матеріали в такому вигляді, що спотворюють їх. Тому ми чуємо застереження про небезпеку «модернізації Ісуса». І ця небезпека цілком реальна.

5. Богословське дослідження має мати практичну частину. Під цим ми маємо на увазі не практичне богослов'я в технічному сенсі (пастирологію, гомілетуку, місіологію тощо.), ми маємо на увазі, що богослов'я пов'язано з буденним життям, а не тільки з вірою. Християнська віра може допомагати нам у практичних справах. При цьому слід зауважити принциповий момент – богослов'я, в першу чергу, повинно цікавитися не практичними сторонами життя. Практичні результати застосування вчення – наслідок його істинності, а не навпаки.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У становленні богослов'я як науки значну роль відіграла протестантська віра. Слід зрозуміти, що мова йде не про якусь абстрактну «християнську науку». Протестантизм – течія, яка прямо вплинула на формування сучасного «обличчя» науки. Учені-протестанти рухали уперед фізику, хімію, математику (прикладні науки). Протестанти стояли у витоків багатьох сучасних гуманітарних наук соціального циклу тощо. Богословське дослідження опирається на науково обгрунтовану систему принципів, правил, законів, що витікають із самої віри в Бога та опираються на методологію наукового пізнання.

Список використаної літератури:

1. Эриксон М-рд. Христианское богословие. Спб.: Библия для всех. 1088 с.
2. Веспетал Т. Слово о Боге: Евангельское богословие для восточных христиан. Т.И. М.: МТИ, Н. Новгород: Агапе, 2016. С. 536-543.
3. Смит К. Г. Богословские письменные работы: руководство для студентов. Херсон: Таврийский христианский институт, 2016. С. 167.
4. Berkhof L. Systematic Theology. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1922. P. 15.

References:

1. Erykson M-rd. Khrystyanskoe bohoslovye. Spb.: Byblyia dlia vsekh. 1088 p.
2. Vespetal T. Slovo o Bohe: Evanhelskoe bohoslovye dlia vostochnykh khrystyan. T.II. M.: MTY, N. Novhorod: Ahape, 2016. P. 536-543.
3. Smyt K. H. Bohoslovskye pysmennyye raboty: rukovodstvo dlia studentov. Kherson: Tavryiskyi khrystyanskyi instytut, 2016. P. 167.
4. Berkhof L. Systematic Theology. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1922. P. 15.